

УДК 343.98

Р. Л. Степанюк

**ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РОЗПОРЯДЖЕННЯМ БЮДЖЕТНИМИ
КОШТАМИ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ**

На підставі аналізу матеріалів слідчої та судової практики, нормативно-правових актів і спеціальної літератури визначено типові різновиди злочинних посягань на бюджетні кошти в галузі агропромислового комплексу України. У зв'язку з цим виокремлено об'єднані загальними криміналістично значущими ознаками групи злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів у

© Степанюк Р. Л., 2013

даній галузі економіки. Запропоновано перспективні напрями формування окремих криміналістичних методик розслідування зазначеного різновиду злочинів.

Ключові слова: криміналістика; криміналістична методика; злочини в агропромисловому комплексі; бюджетні кошти; досудове розслідування.

На сьогодні в Україні, незважаючи на значні природно-кліматичні переваги для здійснення сільського господарства, ця галузь економічної діяльності характеризується кризовими явищами, що негативно позначається на всій економіці держави.

З метою забезпечення умов для розвитку сільського господарства державна політика в цій галузі спрямована і на здійснення підтримки фермерських та інших агропромислових господарств, забезпечення належного функціонування аграрного ринку за рахунок бюджетних коштів. У зв'язку з цим затверджено та реалізуються державні і місцеві цільові програми щодо розвитку українського села, сільських територій і сільських територіальних громад тощо.

Загальнодержавні управлінські заходи в реалізації державної політики в аграрній сфері здійснює Міністерство аграрної політики та продовольства України. Завдання щодо функціонування окремих галузей АПК виконують підпорядковані міністерству органи та підрозділи з питань розвитку сільських територій, ветеринарної медицини, карантину рослин. На місцевому рівні заходи з аграрних питань проводяться відповідними підрозділами (управління, відділи) агропромислового розвитку місцевих державних адміністрацій, інспекціями з питань сільського господарства.

Проте, як свідчить аналіз слідчої та судової практики, в агропромисловому комплексі України значного розповсюдження набувають злочинні посягання на бюджетні кошти, що виділені державою на розвиток цієї стратегічної галузі економіки. В результаті заподіюють суттєвої шкоди державі в цілому та окремим сільськогосподарським підприємствам. У той же час стан методико-криміналістичного забезпечення досудового розслідування економічних злочинів, учинених в агропромисловому комплексі, не можна визнати достатнім. Окремі монографічні наукові праці з цієї тематики щодо сучасного стану економіки України до цього часу відсутні. Крім того, існуючі методики розслідування вимагають удосконалення у зв'язку із запровадженням нового КПК України.

Таким чином, перед криміналістичною наукою постають завдання щодо розроблення та впровадження в практику ефективних науково-обґрунтованих методичних рекомендацій з виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із посяганнями на бюджетні кошти в агропромисловому комплексі. Важливою передумовою їх вирішення є визначення на основі узагальнення відомостей про механізми злочинних посягань конкретних перспективних напрямів створення відповідних окремих методик розслідування, що і є метою даного дослідження.

За даними В. Г. Сюрвачика, найбільш поширеними зловживаннями в аграрному секторі економіки є: розкрадання матеріальних цінностей Держкомрезерву; неефективне, нецільове використання бюджетних та позабюджетних коштів; неповернення іноземних кредитів, отриманих під гарантію Уряду, за закуплену сільськогосподарську техніку; недбале зберігання й умисне приховування запасів зерна; розкрадання матеріальних цінностей під час сівби і збирання урожаю та інші зловживання, пов'язані з реформуванням аграрного сектора економіки України [1].

За результатами нашого дослідження матеріалів слідчої та судової практики можна відзначити більш широкий спектр злочинних посягань щодо бюджетних коштів та іншого державного майна, які доцільно типізувати залежно від конкретної сфери (місця або галузі) діяльності. У зв'язку з цим слід виокремити: а) управлінську діяльність, пов'язану з реалізацією державної підтримки аграрного сектора економіки; б) діяльність Аграрного фонду; в) діяльність Українського державного фонду підтримки фермерських господарств; г) діяльність Державного агентства резерву України.

Для управлінської діяльності, пов'язаної з реалізацією державної підтримки аграрного сектора економіки, типовими є різноманітні злочинні прояви, зокрема: а) службові зловживання та підроблення в інтересах одержувачів бюджетних коштів, які не відповідають вимогам, поставленим до них законодавством, що призводить до виділення бюджетних асигнувань неналежним одержувачам; б) нецільове використання бюджетних коштів, призначених для фінансової підтримки агропромислових підприємств; в) викрадення бюджетних коштів, іншого державного майна організованими групами з числа чиновників і підприємців.

Для виконання конкретних завдань щодо розвитку аграрного ринку, зокрема передбачених Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» [2], було створено і забезпечено діяльність Аграрного фонду – спеціалізованої бюджетної установи, що уповноважена від імені держави реалізовувати цінову політику в аграрному секторі економіки.

В узагальненому вигляді злочини в діяльності Аграрного фонду можна поділити на дві групи: 1) злочини, що вчиняють службові особи Фонду під час здійснення державних закупівель, надання бюджетних позик (наприклад, із застосуванням режиму державних заставних закупівель зерна) виробникам, контролю за виконанням підприємствами АПК договірних умов із Фондом; 2) злочини, що вчиняють службові особи підприємств АПК.

Для першої групи злочинів характерні зловживання у сфері державних закупівель, а також службові зловживання, одержання неправомірної вигоди й інші корупційні злочини під час виділення бюджетних позик, приймання, зберігання, реалізації зерна та інших об'єктів застави за форвардними контрактами.

Друга група об'єднує зловживання з боку підприємців із метою необґрунтованого одержання бюджетних позик, а також викрадення ними майна, що належить Фонду, службові зловживання, підроблення, недбаість в разі здійснення господарської діяльності за договірними відносинами з Фондом. Зокрема, значна кількість злочинів пов'язана зі зловживаннями сільськогосподарською продукцією, яка має постачатися в майбутньому, як правило, після збирання врожаю, зберігається або переробляється підприємцями за договірними відносинами з Фондом. Типовими злочинними схемами в даному випадку є: а) привласнення, розтрата майна (зерна, цукру тощо), що належить Фонду і знаходиться на відповідальному зберіганні підприємства АПК; б) службові зловживання, що призводять до незаконного відчуження продукції, яка належить Фонду і знаходиться на відповідальному зберіганні підприємства; в) службові зловживання з метою невиконання умов форвардних біржових контрактів із Фондом (одержання передоплати за поставки зерна, використання одержаних коштів на господарські потреби підприємства, наступне невиконання умов щодо поставки зерна, що реалізується комерційним фірмам); г) викрадення бюджетних коштів шляхом укладення безтоварних біржових контрактів із Аграрним фондом на відпівлю-продаж зерна, підроблення документів про нібито наявне та відвантажене зерно; ґ) службові зловживання з метою фальсифікації даних, необхідних для укладення підприємством АПК форвардних біржових контрактів, контрактів на зберігання або реалізацію продукції Фонду (про відсутність заборгованості зі сплати обов'язкових платежів; про відповідність підприємства до умов, що є обов'язковими для укладення контракту) тощо.

З метою підтримки фермерських господарств функціонує інша державна бюджетна установа – Український державний фонд підтримки фермерських господарств, що виконує функції з реалізації державної політики щодо підтримки становлення і розвитку фермерських господарств. Кошти цього Фонду використовуються відповідно до Порядку використання коштів державного бюджету для надання підтримки фермерським господарствам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України [3].

Найтипівішими зловживаннями у галузі діяльності зазначеного Фонду є: а) шахрайське заволодіння службовими особами фермерських господарств бюджетними коштами, що виділені як компенсації за нібито понесені витрати на господарські потреби; б) шахрайство з фінансовими ресурсами з боку службових осіб фермерських господарств із метою одержання бюджетного фінансування; в) зловживання службовим становищем службовими особами сільськогосподарських підприємств із метою необґрунтованого одержання бюджетних коштів; г) викрадення бюджетних коштів, призначених для фінансування фермерських господарств, службовими особами Фонду; ґ) викрадення майна Фонду службовими особами у

поточній господарській діяльності; д) хабарництво та інші корупційні злочини з боку службових осіб Фонду під час вирішення питань щодо розподілу та виділення бюджетного фінансування фермерським господарствам; е) нецільове використання бюджетних коштів службовими особами Фонду; є) служба недбалість з боку службових осіб Фонду під час здійснення господарської діяльності.

Ще одним різновидом господарської діяльності на аграрному ринку, пов'язаної з розпорядженням бюджетними коштами, є діяльність центрального органу виконавчої влади – Державного агентства резерву України, що здійснює реалізацію державної політики у сфері державного матеріального резерву [4].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про державний матеріальний резерв» державний резерв є особливим державним запасом матеріальних цінностей, призначених для використання в цілях і в порядку, передбачених цим Законом. У складі державного резерву створюється незнижуваний запас матеріальних цінностей (постійно підтримуваний обсяг їх зберігання) [5].

Належне функціонування матеріального резерву є важливою умовою забезпечення стратегічних державних військових, продовольчих, сировинних та інших потреб. Однак, за даними контролюючих і правоохоронних відомств, у діяльності, що пов'язана з функціонуванням державного матеріального резерву в аспекті забезпечення продовольчої безпеки України, розповсюдженими є випадки викрадень бюджетних коштів і державного майна, корупційних зловживань та інших порушень регулятивного законодавства, наслідком яких є суттєві збитки, заподіяні державі.

Так, за даними Голови Державної фінансової інспекції України, типовою є схема, коли Держрезерв робить закупівлю у фірми зерна й відразу укладає з нею договір про зберігання цього нібито поставленого зерна на своєму складі. Директор і головний бухгалтер ставлять свої підписи, гроші переводять за зерно, якого в цієї фірми немає і ніколи не було [6]. Тобто мова йде про численні випадки викрадень чиновниками державних коштів, призначених для закупівлі продовольчих товарів до державного резерву.

Аналіз слідчої та судової практики дозволяє виділити найбільш розповсюджені різновиди злочинів: а) привласнення, розтрата бюджетних коштів, майна державного матеріального резерву або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем службовими особами агропідприємств, у тому числі у співучасті з державними чиновниками; б) одержання неправомірної вигоди, пов'язане з укладанням і виконанням правочинів між підрозділами Держрезерву та агропідприємствами; в) зловживання службовим становищем службовими особами агропідприємств з метою самовільної реалізації зерна, борошна, м'яса та інших продуктів державного матеріального резерву, що знаходяться у них на зберіганні;

г) зловживання службовим становищем, службове підроблення службовими особами агропідприємств із метою фальсифікації даних про об'єкти державного матеріального резерву, прийняті на зберігання, що має наслідком неправомірну оплату «послуг» за рахунок державних коштів; г) зловживання службовим становищем, службове підроблення службовими особами агропідприємств із метою фальсифікації даних про виготовлену продукцію, яку закладають до державного матеріального резерву; д) службова недбалість з боку чиновників, котрі зобов'язані контролювати реальність укладених контрактів, їх належне виконання; е) службова недбалість з боку службових осіб державних підприємств під час укладання та виконання договорів з агропідприємствами, що призводить до необґрунтованого збільшення вартості послуг останніх, тощо.

Зазначені злочини у багатьох випадках пов'язані між собою й утворюють складні технології злочинної діяльності. Так, наприклад, злочинні діяння службових осіб агропідприємств, котрі здійснюють у широкому сенсі обман держави під час закладання, зберігання, реалізації майна державного матеріального резерву, пов'язані з корупційними злочинами або службовою недбалістю з боку чиновників Держрезерву та підпорядкованих йому установ, які «не помічають» цього обману внаслідок корисливої зацікавленості або некомпетентності.

Крім діяльності вищевказаних бюджетних установ, законодавством України передбачено інші заходи щодо підтримки сільського господарства, реалізація яких здійснюється і за рахунок бюджетних коштів. Слідчій практиці відомо чимало прикладів зловживань з боку службових осіб підприємств агропромислового комплексу з метою обманного одержання бюджетного фінансування, пільг за податками, привласнення одержаних бюджетних коштів, а також з боку службових осіб державних органів, що виявляються у викраденнях, службових зловживаннях і нецільовому використанні бюджетних коштів, призначених для реалізації певних програм.

Зокрема, виявляється значна кількість злочинів, пов'язаних із фальсифікацією документів та отриманням фінансової підтримки підприємствами, які не відповідають вимогам законодавства щодо суб'єктів такої допомоги, необґрунтованим фінансуванням підприємств агропромислового комплексу, а також викраденням бюджетних коштів, виділених у межах фінансування програм із підтримки агропромислового комплексу.

Досить поширеним різновидом злочинної діяльності є зловживання, пов'язані з розпорядженням бюджетними коштами службових осіб державних підприємств аграрного сектора економіки. До таких посягань слід відносити: а) нецільове використання бюджетних коштів, виділених підприємству на виконання цільових програм (щодо підвищення родючості ґрунтів), у тому числі пов'язане з

умисною невиконаною заробітної плати працівникам; б) умисне невиконання службовими особами вироків та інших рішень судів щодо стягнення з підприємств коштів, витрачених з бюджету; в) викрадення, службові зловживання та/або службову недбалість під час розпорядження майном державного матеріального резерву; г) службові зловживання та/або службову недбалість у здійсненні господарської діяльності, пов'язаної з придбанням, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції, з метою необґрунтованого одержання бюджетного відшкодування у вигляді прямого фінансування або пільг за податками; г) викрадення бюджетних коштів під час поточної господарської діяльності.

Підбиваючи підсумки дослідження, зазначимо, що врахування специфіки вищевказаних злочинних схем дозволяє зробити висновок про доцільність формування та практичної реалізації окремих криміналістичних методик розслідування найбільш поширених в агропромисловому комплексі злочинів, пов'язаних із розпорядженням бюджетними коштами, іншим державним і комунальним майном. У цьому сенсі є потреба у створенні:

а) міжвидової методики розслідування злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі;

б) загальної комплексної методики розслідування викрадень бюджетних коштів, іншого державного та комунального майна в агропромисловому комплексі;

в) спеціальних комплексних і підвидових методик розслідування найбільш розповсюджених злочинів у галузі агропромислового комплексу, зокрема: 1) методики розслідування привласнення, розтрати бюджетних коштів, іншого державного або комунального майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем в агропромисловому комплексі; 2) методики розслідування шахрайств, учинених в агропромисловому комплексі; 3) методики розслідування службових злочинів корупційної спрямованості, вчинених в агропромисловому комплексі.

Формування наведених методико-криміналістичних рекомендацій, створених на підставі всебічного аналізу слідчої та судової практики, наукових і правових джерел, є перспективними напрямками подальших наукових досліджень проблем криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів, учинених в агропромисловому комплексі України.

Список використаних джерел: 1. Сюравич В. Г. Запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Сюравич Валерій Григорович. – К., 2007. – 20 с. 2. Про державну підтримку сільського господарства України : закон України від 24 черв. 2004 р. № 1877-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527. 3. Порядок використання коштів державного бюджету для надання підтримки фермерським господарствам : затв. постановою Кабінету Міністрів

України від 25 серп. 2004 р. № 1102 : у ред. постанови від 1 берез. 2007 р. № 349 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-n/paran13#n13>. **4.** Положення про Державне агентство резерву України : затв. указом Президента України від 13 квіт. 2011 р. № 463/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 1269. **5.** Про державний матеріальний резерв : закон України від 27 січ. 1997 р. № 51/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 13. – Ст. 112. **6.** Бутусов Ю. Голова КРУ Петро Андреев: «Розкрадання з бюджету «кришують» держчиновники» [Електронний ресурс] / Юрій Бутусов // Дзеркало тижня. – 2011. – 8 квіт. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/golova_kru_petro_andreev_rozkradannya_z_byudzhetu_krishuyut_derzhchinovniki-79226.html.

Надійшла до редколегії 06.11.2013

Степанюк Р. Л. Перспективы формирования методик расследования преступлений, связанных с распоряжением бюджетными средствами в агропромышленном комплексе

На основании анализа материалов следственной и судебной практики, нормативно-правовых актов и специальной литературы определены типичные разновидности преступных посягательств на бюджетные средства в сфере агропромышленного комплекса Украины. В связи с этим выделены объединенные общими криминалистически значимыми признаками группы преступлений, связанных с использованием бюджетных средств в данной отрасли экономики. Предложены перспективные направления формирования отдельных криминалистических методик расследования указанного вида преступлений.

Ключевые слова: криминалистика; криминалистическая методика; преступления в агропромышленном комплексе; бюджетные средства; досудебное расследование.

Stepaniuk R. L. Prospects of forming of methods of investigation of crimes related to the order of budgetary resources in the agricultural sector

Based on the analysis of materials investigative and judicial practices, regulations and special literature the author identifies the main types of criminal attacks on the budgetary funds in the agro-industrial complex of Ukraine. It is noted that the most common in this area today are crimes against property, economic and official crimes in the activities of state bodies that are responsible for the allocation of budgetary funds to support agriculture. The author shows typical ways of crimes related to the order of budgetary funds in this sector of the economy, that are specific to the Agrarian Fund, the Ukrainian Government Fund of Supporting of Farmers, the State Reserve Agency of Ukraine, as well as enterprises of different ownership. In particular, the specific terms of the mechanisms of economical offenses have theft of budget funds, abuse of authority at their distribution, diversion of budgetary funds, abuse in procurement, storage and marketing of agricultural products, forgery and negligence

in its business activities. In view of this the author proposes such promising directions for the formation of private forensic investigation techniques as: cross-species methods of investigation of crimes related to the use of budget funds in the agricultural sector, the integrated methods of investigation of theft of budget funds, other state and municipal property in the agricultural sector; special complex of subspecies and methods of investigation appropriation, embezzlement and possession of property through abuse of authority, fraud, official corruption crimes committed in the agro-industrial complex of Ukraine.

Keywords: criminalistics, criminalistic methods, crime in the agricultural sector, budget funds, pre-trial investigation.

